

University of Groningen

Het dialect van de Veenkoloniën in verband met de overige tongvallen in de provincie Groningen

Schuringa, Frans Gerhard

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1923

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Schuringa, F. G. (1923). *Het dialect van de Veenkoloniën in verband met de overige tongvallen in de provincie Groningen*. Noordhoff Uitgevers.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

I. INLEIDING.

De reeks welvarende dorpen in het Zuid-Oosten van de provincie Groningen, behoorende tot de gemeenten Hoogezand, Sappemeer, Zuidbroek, Muntendam, Veendam, Wildervank, O. en N. Pekela, Onstwedde en Vlagtwedde, vormen één dialectgebied. De volgende studie is aan dit dialect gewijd, waarbij tot uitgangspunt is genomen de tongval van Stadskanaal, de uitgestrekte veenkolonie langs de Drentsche grens, van de Groninger koloniën één van de jongste. Al deze plaatsen zijn in de drie laatste eeuwen ontstaan ¹⁾. De bevolking is afkomstig uit verschillende streken, maar uit den aard der zaak hebben de aangrenzende deelen van de provincie een belangrijk contingent geleverd ²⁾. Het dialect is dan ook een Groningsche tongval, die het meest overeenkomt met dien van het Oldambt, waartoe

¹⁾ In 1618 werd het Sappemeer drooggelegd, in 1619 het kanaal naar Zuidbroek doorgetrokken, in 1637 het kanaal Zuidbroek—Muntendam, in 1647 begon A. G. WILDERVANCK, afkomstig uit het graafschap Bentheim, zijn ontginningen te Veendam—Wildervank. In 1662 is aldaar de eerste kerk gesticht. In het laatst van de 18e eeuw werd het Stadskanaal gegraven. (I. SANNES, *De Opkomst van Veendam*, bl. 15, 125 e. v.).

²⁾ De oudste bewoners van Veendam—Wildervank waren afkomstig uit andere deelen van Groningerland, uit Friesland, Overijsel, Oost-Friesland, Oldenburg en Munsterland (I. SANNES, *ib.*, bl. 20).

De koloniën Windeweer, de Lula bij Hoogezand werden in 1647 gesticht door Friesche veenboeren (*Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden* 1794, deel 21, bl. 204). In de Kalkwijk bij Hoogezand vestigden zich vele doopsgezinden uit de Palz (*ib.*, bl. 206).

Onder de eerste lidmaten van de Hervormde Kerk te Veendam-Wildervank waren vele vreemdelingen. Onder de 184 nieuw aangekomenen, meerendeels hoofden van gezinnen, waren velen afkomstig uit de naburige dorpen van het Oldambt (32), de stad Groningen (30), uit Drente (37) en betrekkelijk weinigen uit Westerwolde (8 of 9) (I. SANNES, *De Opkomst van Veendam*, bl. 144).

De Lutherse gemeente telde vele werklieden, die ter vergraving van het veen uit Oldenburg en Oost-Friesland waren overgekomen (*ib.*, bl. 51), tot diep in de 18e eeuw werd er in het Hgd. gepreekt (*ib.*, bl. 52).

het grootste deel van deze veenstreken behoort. De tongval van Westerwolde, tot welk landschap een deel van Stadskanaal en verder Musselkanaal en Ter-Apelkanaal behooren, heeft veel minder invloed gehad. Mijn onderzoek naar de punten van overeenkomst en verschil met de andere dialecten uit de omgeving heb ik uitgestrekt tot de heele provincie Groningen. Tot grondslag van dit vergelijkend onderzoek nam ik het materiaal, dat in 1895 is verzameld ten behoeve van den „Atlas van Taalkaarten” ¹⁾, dat mij welwillend door Prof. Dr. J. TE WINKEL ter inzage is afgestaan. Ik heb dat materiaal aangevuld met en getoetst aan verschillende dialectproeven, die geregeld verschijnen in de *Driemaandelijksche Bladen* en in het Maandblad „Groningen”, uitgave van de vereeniging „De Grönneger Spraok” onder hoofdredactie van G. W. SPITZEN ²⁾.

We kunnen wel als zeker aannemen, dat sedert de Volksverhuizing het geheele Noorden van de tegenwoordige provincie Groningen zuiver Friesch gebied was. Gedurende de Middeleeuwen werd er Friesch gesproken, terwijl het Friesche recht er gold. De verschillende plaatsnamen vertoonen eigenaardigheden van de Friesche taalontwikkeling. Hoever dat Friesche gebied zuidwaarts ging, blijft moeilijk te bepalen. Vast staat alleen, dat in Westerwolde, de Veenstreken, 't Goorecht en de omgeving van de stad Groningen geen Friesche plaatsnamen kunnen worden aangetoond. In de latere Middeleeuwen bestaat de bevolking van het gewest uit drie elementen:

1°. Een overwegend Friesche bevolking in het tegenwoordige Westerkwartier, Hunsingoo en Fivelingoo, 't Oldambt en het Noordelijk deel van Reiderland.

2°. Een overwegend Saksische bevolking in de stad Groningen en in 't Goorecht, d.i. de streek ten Zuiden en Zuid-Oosten van de stad tot de grenzen van Fivelingoo en 't Oldambt.

3°. Een overwegend Saksische bevolking in het ten Zuiden van Reiderland gelegen Wedde-Westerwolde.

De Friesche stam in 't Noorden is in den loop der Middeleeuwen verdrongen of geabsorbeerd door de Saksen. Politieke, geografische, kerkelijke en vooral economische factoren werkten hiertoe mee.

¹⁾ *De Noordnederlandsche Tongvallen*. Atlas van Taalkaarten met tekst, uitgegeven door het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap, bewerkt door Dr. J. TE WINKEL, I en II, uitgegeven bij E. J. BRILL, Leiden.

²⁾ Ook heb ik veel te danken aan den heer K. TER LAAN te Zaandam, die mij met groote welwillendheid het manuscript van een nieuw woordenboek van het Groningsch ter inzage gaf, waarvoor hij reeds jaren lang de bouwstoffen verzamelt.

Voet voor voet wonnen de Saksen terrein, vooral van uit de vooruitgeschoven post, die ze in de stad Groningen bezaten. Deze stad heeft door een gestadig economisch proces het meest tot de totale versakking van het zuiver Friesche gebied bijgedragen, zooals in de laatste eeuwen diezelfde stad economisch het heele Zuid-Oosten beheerschte. Geen enkele Nederlandsche stad heeft het omliggende land zoozeer overheerscht — politiek en economisch — als Groningen.

In de 13e eeuw werden de wetten van de Friesche gouwen in het Noorden van Groningerland in het Friesch opgesteld, met betrekking tot de stad werd het Latijn gebruikt, dat ook door de vele kloosters een groote plaats innam. In de 14e eeuw komen de Middelnederduitsche teksten op en daarna zal men langzamerhand moeite gehad hebben met de Friesche wetten, die daarom worden vertaald in een mnd. dialect. Ook in Oost-Friesland komt het Saksisch omstreeks 1400 als schrijftaal tot de alleenheerschappij. In plaatsaanduidingen handhaven Friesche vormen zich tot in de 15e eeuw en ongetwijfeld zal een kern van de bevolking Friesch zijn blijven spreken. De naamgeving in de Ommelanden heeft zelfs tot het laatst van de 15e eeuw een overwegend Friesch karakter ¹⁾. Na dien tijd treffen we vele Saksische (Drentsche) namen aan. De immigratie van de Saksische elementen moet \pm 1500 zeer zijn genomen. De afhankelijke verhouding tot de stad komt tot uitdrukking in den naam Ommelanden van Groningen, die het eerst voorkomt in 1386 „*mitten ghemenen Ummelanden*”, in het Latijn reeds in 1317 en 1338 „*terrarum nobis circumjacentium*” ²⁾. Een deel van de Ommelanden, het Oldambt, kwam na een zeer onrustigen tijd omstreeks 1450 geheel onder de onmiddellijke heerschappij van de stad ³⁾.

De politieke ontwikkeling leidt er toe, dat sedert de 16e eeuw Groningerland bestaat uit:

- a. de stad Groningen met hare onderhoorigheden;
- b. de Ommelanden.

Tot de onderhoorigheden zijn te rekenen het Goorecht (oorspronkelijk Goo en Wold), het Kleine of Klei-Oldambt, het Groote of Wold-Oldambt, Wedde-Westerwolde en de Stadsvenen aan de grenzen van Drente, waarop later de Veenkoloniën ontstonden.

¹⁾ J. HUIZINGA. *Hoe verloren de Groningsche Ommelanden hun oorspronkelijk Friesch karakter?* *Driem. Bl.* XIV, bl. 46.

²⁾ *Oorkb.* n°. 762; 257, 354.

³⁾ P. J. BLOK, *Het Oldambt in oude tijden*, Gron. Volksalmanak 1890, bl. 36.

De Ommelanden omvatten: het Westerkwartier, Hunsingoo en Fivelingoo.

Groningen. Voor 1100 moeten we ons de stad voorstellen als een Drentsch dorp op het Noordelijk deel van den Hondsrug. Groningen met Goo en Wold vormde met Drente één Dekenschap, had met dit Landschap gelijke munt, maat en markeninrichting ¹⁾. In latere tijden krijgt de stad voortdurend aanvulling van hare bevolking uit Drente en Westfalen, niet alleen het patriciaat maar ook de burgerij ²⁾. Vele Groninger patriciërs en daaronder verscheidene, die uit Drente afkomstig waren, krijgen bezittingen in de Ommelanden en vestigen zich daar, vooral in Hunsingoo en Fivelingoo. Bij de burgerij uit de stad en 't Goorecht treft men in de middel-eeuwen veelvuldig namen aan op *-inc* en *-ink*.

De verhouding tot Drente is in de 16e eeuw duidelijk aangegeven door JOHAN RENGERS TEN POST: „Se (de stad Groningen) is van geen naemhaffte hern oft fursten gebouwet, oeck niet lange een stadt geweest, dan is so een tijtliche vergaderinge unde tholoep dar geweest uuth Drente, Westfalen etc., de tho Gronningen sich setteden unde uuth den naesten overmaten vruchtbaren Frieslanden sich ernereden, seer rijckelich und overfloedich: dardoer allerley lueden derwertz gereitzet worden” ³⁾.

Het Goorecht (oorspronkelijk Goo en Wold (Drentherwolde), het gericht van Selwerd met Paddepoel) behoorde eveneens tot het Landschap Drente. De Drentsche wetten golden hier, o.a. een aan Drente eigene oude wijze van overdracht van goederen: de stoklegging. Ook kende het Goorecht buurschappen en marken en essen ⁴⁾. Friesche eigennamen worden hier zoo goed als niet aangetroffen.

Evenals de stad Groningen hoorde 't Goorecht met Drente tot het bisdom Utrecht en deelde daarvoor in de organisatie van dat bisdom.

¹⁾ G. ACKER STRATINGH, *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, 2e deel, bl. 236.

²⁾ J. HUIZINGA, *Hel oudste patriciaat en de immigratie in de stad Groningen*, Gron. Volksalmanak 1910, bl. 210—231.

P. J. BLOK, *De herkomst van den Groninger stadsadel*, Gron. Volksalmanak 1898, bl. 76.

³⁾ *Werken van den Ommelander Edelman Johan Rengers van Ten Post*, ed. Mr. H. O. FEITH, 1852, I, bl. 71—72.

⁴⁾ G. ACKER STRATINGH, *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, 2e deel, 2e stuk, bl. 237 en 351.

In het gebied van het oude Goorecht liggen de tegenwoordige gemeenten Haren, Noorddijk en Hoogezand.

Het Oldambt behoorde oorspronkelijk tot Fivelingoo, eerst in de 13e eeuw komt het als zelfstandig deel: Alda-ombacht voor ¹⁾. Na eindelooze twisten is het \pm 1450 rechtstreeks onder de stad gekomen. Het Friesch is in dit landschap ook geheel verdrongen; het in 1471 te Midwolde vastgestelde landrecht bevat al weinig Friesche vormen meer.

In het Noorden grenst het Oldambt aan den Dollard. De grenzen zijn hier herhaaldelijk gewijzigd ²⁾. In het Noord-Westen was de Tjamme de scheiding met Reiderland, een stroompje, waarvan nog de sporen kunnen worden aangewezen tusschen Nieuw-Beerta en Finsterwolderhamrik. In het Zuiden lagen de onontgonnen en dus onbewoonde hoge venen. De grens met Fivelingoo lag tusschen Termunten, Wagenborgen, Noordbroek en Zuidbroek (alle in 't Oldambt) en Oterdum, Siddeburen, Slochteren (in Fivelingoo); die met Drente, de z.g. Semslinie, dagteekent uit de 17e eeuw, voor dien tijd was in het veen de grens onzeker. De scheiding in Klei- en Woldoldambt dateert uit den tijd der stedelijke overheersching (zie evenwel P. J. Blok, t.a.p. bl. 11).

Het Oldambt omvat de gemeenten: Termunten, Nieuwolde, Finsterwolde, Midwolde, Scheemda, Noordbroek, Meeden en Zuidbroek. In het Reiderland (dat er later bij behoort): Beerta, Nieuwe Schans, Winschoten en het Noordelijk deel van Bellingwolde. Verder de Veenkoloniën.

Het Oostelijk deel der provincie is het oude Reiderland, waarvan het Zuiden reeds vroeg een afzonderlijken naam droeg, n.l. Westerwolde, omsloten door de Pekel A en de Westerwoldsche A en in 't Oosten door de oude grens met Eemsland. Het Noordelijk deel is door den Dollard vreeselijk geteisterd, vooral in de 15e eeuw. De overgebleven deelen van die streek kwamen als „vijfde deel van Reiderland” bij het Oldambt: Winschoten, Beerta, Westerlee op de hoge zandgronden, Reide en nog wat land Oostelijk daarvan (nu verdwenen). Met het Oldambt kwam dit Reiderland in de 15e eeuw aan de stad Groningen. In 1619 volgde ook Wedde-Westerwolde, dat vermoedelijk nimmer deel heeft uitgemaakt van de Friesche gewesten. Kerkelijk behoorde het (ook Reiderland) tot het bisdom

¹⁾ P. J. Blok, *Het Oldambt in oude tijden*, Gron. Volksalmanak 1890, bl. 9.

²⁾ G. ACKER STRATINGH en C. A. VENEMA, *De Dollard*, Groningen, 1855.

Osnabrück. De bevolking is in taal, recht, zeden en gewoonten zuiver Saksisch en verwant met die van het naburige Eemsland.

Het omvat de tegenwoordige gemeenten: Bellingwolde (zuidelijk deel), Wedde, Onstwedde, Vlagtwedde ¹⁾.

De Ommelanden omvatten van Oost naar West:

1. Fivelingoo. De Westgrens was sedert het midden der 13^e eeuw de Tjariet ²⁾, tegenwoordig nog de grens tusschen de gemeenten Uithuizermeeden en 't Zandt. Verder loopt de grens tusschen Oosternieland, Eppenhuisen, Huizinge, Bedum, Noordwolde, Zuidwolde (alle in Hunsingoo) en Garsthuizen, Westeremden, Stedum, Thesinge, Garmerwolde (in Fivelingoo). De Borgsloot vormt de grens met het Goorecht, zóó dat Noorddijk, Middelbert, Engelbert, Kropswolde in 't Goorecht liggen, Scharmer, Kolham en Slochteren in Fivelingoo. Het Zuidelijk deel — de gemeente Slochteren — heet wel afzonderlijk de Woldstreek.

Fivelingoo heeft thans de volgende gemeenten: Bierum, 't Zandt, Stedum, Loppersum, Appingedam, Delfzijl, Slochteren en Ten Boer.

2. Hunsingoo was verdeeld in de Marne (tot het midden der 13^e eeuw zelfstandig), het Halfambt, het Oosterambt, Innersdijk en Ubbega, terwijl er oorspronkelijk ook Middag ³⁾ bij behoort, dat sedert de 16^e eeuw bij het Westerkwartier wordt ingedeeld. De grens van Hunsingoo met het Westerkwartier wordt gevormd door de oude bedding van het Reitdiep tot aan het gebied van Groningen (gericht van Selwerd) en 't Goorecht. Zuid- en Noordwolde (Innersdijk) en Adorp (Ubbega) liggen in Hunsingoo.

Tegenwoordig liggen in Hunsingoo de volgende gemeenten, ongeveer omvattende de tusschen haakjes geplaatste onderdeelen: Ulrum, Kloosterburen, Leens (de Marne); Eenrum, Baflo, Warfum (Halfambt); Usquert, Uithuizen, Uithuizermeeden (voor het midden der

¹⁾ Het dorp Bellingwolde hoort wat het dialect betreft meest tot het Oldambt. De Zuidelijke deelen van de gemeenten Onstwedde en Vlagtwedde, n.l. Stadskanaal, Musselkanaal en Ter-Apelkanaal, behooren dialectisch tot de Veenkoloniën.

²⁾ De kuststreek bij Uskwerd en Uithuizen, die oorspronkelijk ook tot Fivelingoo behoorde, is in 't midden der 13^e eeuw door Hunsingoo met behulp van de stad Groningen veroverd.

³⁾ Blijkende uit een acte van 1371, uitgegeven door de „judices conjunctorum terminorum totius terrae Honsgoniae, videlicet: Asterompte, Innerdieck, Ubga, Middach, Merne et 't Halphompte.”

Zie ook: J. ACKER STRATINGH, *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, 2e deel, 2e stuk, bl. 119 e.v.

13e eeuw behorende tot Fivelingoo); Kantens, Middelstum (Oosterambt); Bedum (Innersdijk); Winsum en Adorp (Ubbega).

De gemeenten Ezinge, Aduard (behalve Lagemeeden) en Hoogkerk vormen samen Middag, dat nu tot het Westerkwartier wordt gerekend.

3. Het Westerkwartier was oudtijds verdeeld in drie districten: Humsterland, Langewold en Vredewold. De beide laatste wijzen op samenhang met de Drentsche Woldstreek. Humsterland heet in de 9e eeuw Humerki¹⁾, na 1366 ook Hughemarke. In dit landschap wordt eveneens in de 8e eeuw en later een plaats genoemd: Sasheim (*Oorkb.* n°. 1), Saksingenheim (*Oorkb.* n°. 1), Saksenheim (*Oorkb.* n°. 7), in lateren tijd verbasterd tot Saaxum. In verband met deze namen vermoedt Mr. J. G. C. JOOSTING reeds vroeg Saksischen invloed buiten de stad Groningen om, over het Noord-Westen van Drente²⁾. In een deel van 't Westerkwartier is in den laatsten tijd een grooten invloed van het Westerlauwersch merkbaar.

Tot het Westerkwartier behooren de gemeenten: Oldehove, Grijskerk, Zuidhorn, Oldekerk, Grootegast, Marum en De Leek. Ezinge, Aduard en Hoogkerk werden reeds genoemd.

De Ommelanden behoorden met het Oldambt en Achtkarspelen in het tegenwoordige Friesland kerkelijk sedert de oprichting in 805 tot het bisdom Munster³⁾.

In de hedendaagsche dialecten vinden we de afspiegeling van de economische en politieke toestanden uit vroegere eeuwen. Het Westerlauwersche Friesch schijnt tegenwoordig in het Westerkwartier vorderingen te maken: de Z.W. hoek behoort reeds tot het Friesche taalgebied⁴⁾. De lijn van den Z.W. hoek der Lauwerzee naar het punt, waar de grenzen van Groningen, Friesland en Drente elkaar ontmoeten, geeft de Oostgrens van het Friesch aan. De Friesche gemeenten Kollumerland en Achtkarspelen en de Groningsche Grootegast en Marum worden door deze lijn in een Friesch en

¹⁾ In 858 wordt vermeld de villa Andleda in den pagus Humerki, vermoedelijk Den Andel of De Andeelen bij Oldehove. Zie *Oorkb.* n°. 4; vgl. WESTERHOFF, *Twee hoofdst. uit de geschiedenis van ons dijkwezen*, bl 355 e.v.

²⁾ J. G. C. JOOSTING, *De oude indeeling der provincie Groningen*, Gron. Volksalmanak 1915, bl. 206. Vgl. evenwel *Driem. Bladen* XX, bl. 17.

³⁾ J. ACKER STRATINGH, *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, 2e deel, 2e stuk, bl. 17 e.v.

⁴⁾ Zie *Ts.* 39, bl. 243 e.v.

een niet-Friesch taalgebied verdeeld. In Kollumerland behoort het Oosten met Munnekeziel en Burum ¹⁾, in Achtkarspelen het dorp Gerkesklooster tot het overgangsgebied, dat ongeveer gaat tot de lijn, getrokken van den Z.O. hoek der Lauwerszee naar de Drentsche grens ten Zuiden van het dorp De Leek. De dorpen Grijpskerk en De Leek hebben een zeer gemengd dialect.

Het Friesch-Saksisch overgangsgebied is in hoofdzaak Groningsch met sterke Westfriesche ²⁾ invloeden vooral lexicologisch, maar ook wat klank- en vormleer betreft. De belangrijkste verschillen met de overige Groningsche dialecten zijn:

1. Os. *ā + i* wordt *ei* (§ 60).
2. Os. *ē*² wordt *ie* (§ 62) ³⁾.
3. Os. *i* wordt een tweeklank aan 't wordeind, evenals voor klinkers (§ 63) ⁴⁾.
4. Os. *ō* wordt *oe* [u] (§ 65) ⁵⁾.
5. Os. *û* zonder umlautsfactor wordt meestal *uu* [ü] (§ 67) ⁶⁾.
6. Os. *ē* (Wgm. *ai*) wordt soms *ie* [i], b.v.: *ien* een, *stien* steen, *hiel*, heel (§ 70) ⁷⁾.
7. Os. *ō* (Wgm. *au*) met i-mutatie wordt slechts bij uitzondering *eu* (o) (§ 72).
8. Os. *io* (Wgm. *eo*) wordt *ie* [i] (§ 74) ⁸⁾.
9. Os. *sk* is vaak bewaard gebleven, in 't Noordelijk deel ook aan 't begin (§ 149).
10. Het pron. pers. 2e pers. sing. is *doe* (*dou*) — *dei* (§ 170).
11. Het pron. pers. 2e pers. plur. (en beleefdheidsvorm) is *joe* (*joo*) — *joe* (*joo*) in heel het Westerkwartier (§ 170).
12. Naast *joe* en *joen* (pron. poss.) komt ook voor de Friesche vorm *jim* (*jem*) in het geheele Westerkwartier (behalve in Hoogkerk en in 't N.O. deel der gemeente De Leek).
13. De enclitische vorm van den 3en pers. sing. masc. van het pron. pers. is *er* (*r*, *d'r*), in geheel Westerkwartier, behalve Hoogkerk, (§ 171); vgl. P. SIPMA, *Phonology and Grammar of Modern West Frisian* § 227.

¹⁾ Dit deel van Kollumerland omvat de polders ten Zuiden van de Lauwerszee, grootendeels indijkingen van de laatste eeuwen. In de 16e eeuw lagen Grijpskerk en Kollum nog aan zee. De ingedijkte landen behoorden aan het Gerkesklooster in Achtkarspelen.

²⁾ d.i. de taal van de provincie Friesland: het *Westerlauwersch*

³⁾ Vgl. KLOOSTERMAN, § 137 B. ⁴⁾ id. § 145. ⁵⁾ id. §§ 147 en 148. ⁶⁾ id. § 151. ⁷⁾ id. § 137 C; *Ts.* 40, blz. 270. ⁸⁾ KLOOSTERMAN § 162.

De grens is nergens scherp en zooals uit het bovenstaande blijkt strekken sommige eigenaardigheden zich over een grooter gebied uit. Zoo is de rekking van Wgm. *i* voor *n* + *dentaal* in vele woorden behalve voor 't Westerkwartier eveneens kenmerkend voor Hunsingo. (zie § 47) ¹⁾ In het overgangsgebied komen ook verschillen voor, b.v. Os. *ā* en *ā* is in Stroobos, Burum en Kollum bijna een zuivere *aa*, verder Zuidwaarts *oa*; de *oe* [u] < Os. *ō* is in 't Z.O. meer een *oo*-klank.

Het overige deel van Groningerland, waarbij tevens gerekend moet worden het deel van Drente beoosten de Hunze, dat zich ethnografisch en economisch geheel bij de Groningsche Veenkoloniën aansluit, behoort tot het Saksische taalgebied. Het oude landschap Westerwolde neemt evenwel nog weer een bijzondere plaats in. Dit afzonderlijke Saksische dialectgebied wordt voortdurend kleiner. In Wedde spreekt men reeds vrijwel het Oldambtster dialect, terwijl Ter Apel zeer sterk den invloed van de Veenkoloniën ondervindt. Aan den Westkant is in het Alteveer ook reeds het Veenkoloniale dialect doorgedrongen en langs de grens is groote invloed van het Eemsland merkbaar. Sellingen schijnt het eigenaardige Westerwoldsch nog het zuiverst te bewaren ²⁾. Het onderscheidt zich in verschillende opzichten van het Groningsch, vooral ook lexicologisch. De voornaamste kenmerken zijn:

1. De umlaut van korte klinkers speelt een grooter rol dan in andere Groningsche dialecten.
2. De *oa* uit Os. *ā* en *ā* is doffer (§ 58).
3. Os. *ā* + *i* wordt *ei* (§ 60).
4. Os. *ū* blijft *oe* [u] (§ 67).
5. Os. *ē*², *io* (Wgm. *eo*) en *ē* (Wgm. *ai* zonder umlautsfactor) worden *ij* ³⁾ (§§ 62, 70, 74).
6. Os. *ē* (Wgm. *ai* + umlautsfactor) en *egi* worden *ei* (§ 70).
7. De [ɔ] van *old(t)* wordt niet gerekt.
8. De toonlooze *e* in *brochte* bracht, *dochte* dacht, *kofte* kocht is bewaard gebleven (§ 216) ⁴⁾.
9. De 3e pers. sing. praes. indic. heeft na een spirant of explosief de *t* gewoonlijk verloren (§ 195) ⁵⁾.

¹⁾ Vgl. KLOOSTERMAN, § 177 A.

²⁾ Vlagtwedde wijkt dikwijls af door invloed van 't Oldambt.

³⁾ De schrijfwijze voor een tweeklank, waarvan de eerste component tusschen de *ā* en *ē* in ligt, terwijl *ei* klinkt als de Nederlandsche tweeklank *ei*.

⁴⁾ Vgl. SCHÖNHOF, § 232.

⁵⁾ Vgl. SCHÖNHOF, § 211.

10. De uitgang van den pluralis van het praes. indic. is *t* (§ 195) ¹).
11. Een pluralis op *-e* komt bij sterke substantieven meer voor dan elders in Groningerland (§ 158) ²).
12. De diminutiefuitgang is *-ken*, plur. *-kes* (§ 168) ³).
13. Er komen verschillende woorden voor, die hun naaste verwanten over de grenzen hebben en die overigens in Groningerland onbekend zijn ⁴).

In de overige deelen van de provincie Groningen zijn de verschillen vooral van lexicologischen aard; wat de klank- en vormleer betreft zijn ze van minder beteekenis. De volgende kenmerken gelden voor dit geheele gebied (ook voor West-Westerkwartier en Westerwolde voor zoover niet het tegendeel boven is gebleken).

1. Os. *ā* en *ā* worden *oa* [ɔ:] (§§ 51, 58).
2. Os. *ar*, *ēr*, *ēr* + cons. worden *ā(r)*, voor zoover er vóór een dentaal niet reeds vroege rekking had plaats gehad (§§ 78—80).
3. Os. *or* en *ur* + cons. is dikwijls *ör* [œʀ] geworden (§§ 82, 83).
4. Os. *i* en *û* zijn alleen voor klinkers gediphthongeed (§§ 64, 68) ⁵).
5. Os. *e*² is gediphthongeed (§ 62).
6. Lange vocalen *ā*, *ō* en *û* zijn vatbaar voor umlaut (§§ 59, 66, 69).
7. Os. *ē*, *io* en *e*² zijn in één diphthong samengevallen (§§ 62, 70, 74).
8. Aan ndl. *ui*² beantwoorden verschillende tweeklanken (*ui*, *oi* en *āi*, zie § 77).
9. De *ā* wordt voor een gedekte nasaal gerekt (§ 97).
10. Os. *ald(t)* wordt *old(t)*; *old(t)* blijft ongewijzigd (§ 101).
11. De scherpe spiranten en explosieven worden slap gearticuleerd; intervocalisch worden ze vaak verzacht tot stemhebbende.
12. Os. *sk* wordt in anlaut steeds *sch* (nooit *s*), in inlaut en auslaut blijft *sk* soms bewaard (§ 149).
13. De *r* heeft geringe trilling van de tongpunt, na een vocaal wordt deze klank dikwijls niet gehoord (§ 22).
14. Het participium praeteriti heeft nooit *ge-* (§ 193).
15. De uitgangen van den pluralis van 't praesens zijn altijd *-(e)n* (§ 195).

¹) Vgl. SCHÖNHOF, § 211.

²) Vgl. SCHÖNHOF, § 189 en 193.

³) Vgl. SCHÖNHOF, § 9 en 10.

⁴) Ik wijs b.v. op *wen* (wanneer), *den* (want), *man* (maar), *nich* (niet), *veurheer* (vroeger).

⁵) De *i* is in de stad Groningen en in een deel van 't Goorecht ook in auslaut gediphthongeed.

16. De uitgang van den 2^{en} pers. sing. van praes. en praet. is *st(e)* of *s(e)* (§ 195).
17. Het pron. pers. van den 2^{en} pers. sing. is *doe* — *die*, pluralis *ie* — *joe*¹⁾.
18. Verschillende verba (in hoofdzaak sterke) met langen klinker of tweeklank in den praesensstam hebben een korten klinker in den 2^{en} en 3^{en} pers. sing. van het praesens (§ 196).
19. De uitgang *-en* heeft alleen de nasaal bewaard, die steeds partieel assimileert, wanneer een niet-dentale consonant voorafgaat (§ 139).

Hoewel buiten het overgangsgebied in 't Westerkwartier en Westervolde de Groninger dialecten groote overeenkomst met elkaar hebben, zijn er toch nog karakteristieke verschillen.

De voornaamste kenmerken van bepaalde gebieden zijn de volgende:

1. Os. *ē* (< ai), *e²* en *io* vallen samen in een tweeklank *āi* in 't grootste deel van de Veenkoloniën (§§ 62, 70, 74).
2. Os. *û* zonder volgenden umlautsfactor wordt dikwijls *uu* [*ü*] in de Veenkoloniën en de stad Groningen (§ 68).
3. Aan ndl. *ui²* beantwoordt 1^e *oi* (Veenkoloniën, Westelijk Oldambt, Oost-Goorecht en Slochteren), 2^e *āi* (Oostelijk Oldambt en de stad Groningen), 3^e *ui* (Westerkwartier, Hunsingoo, Fivelingoo, West-Goorecht). Zie § 77.
4. Het praeteritum der verba van de 6^e klasse heeft *ui* [*œi*]²⁾ in de Veenkoloniën, 't Oldambt en de stad Groningen; of klankwettig *ou* [*ou*] in 't Westerkwartier³⁾, Hunsingoo en Fivelingoo (§ 202).
5. Het praeteritum van groep b, d en e der reduplicatieklasse heeft eveneens *ui* [*œi*] in de Veenkoloniën, 't Oldambt, de stad Groningen en een deel van Fivelingoo; *ai* (*ei*) in 't Westerkwartier⁴⁾, Hunsingoo en een deel van Fivelingoo⁵⁾ (§§ 204, 206, 207).
6. De *h* is in anlaut weggevallen voal in de Veenkoloniën, soms ook in 't Oldambt, 't Goorecht en Fivelingoo (§ 144).
7. De toonlooze slot-*e* van substantieven, die daarvoor in aanmerking komen, is niet geapocopeerd in de Veenkoloniën,

¹⁾ Behalve in de stad Groningen en de gemeente Haren, zie § 170.

²⁾ Vgl. Ts. 28, bl. 249.

³⁾ Het overgangsgebied in 't Westerkwartier heeft *oe*.

⁴⁾ Het overgangsgebied heeft *ie*.

⁵⁾ Behalve *bloaz'n*, *broad'n* en *road'n* (vgl. § 204).

- 't Oldambt (behalve de gemeente Termunten), de stad Groningen en Westerwolde (§ 136).
8. De diminutiefuitgang is: *-ien* (*-dien*, *-chien*), plur. *-ies* (de stad Groningen); *-ie* ('t Goorecht); *-je* (*tje*), *-ie* (*-chie*, *-echie*), *-ke* (Veenkoloniën); *-ke*, *-je* (*-tje*) ('t Oldambt, Fivelingoo, Hunsingoo en 't Westerkwartier) (§ 168).
 9. De 2e pers. sing. praes. en praet. eindigt op *-st(e)*; in Fivelingoo, Hunsingoo en 't Westerkwartier evenwel dikwijls op *s(e)* (§ 195).
 10. Het lidwoord van bepaaldheid wordt voor niet-onzijdige zelfst.nw. in Hunsingoo, Fivelingoo en een deel van 't Oldambt dikwijls weggelaten (§ 178).
 11. Het pronomen reflexivum *zok* (*zuk*) bestaat alleen in 't Oosten (Veenkoloniën, 't Oldambt, Westerwolde, de stad Groningen en omgeving). In Hunsingoo en 't Westerkwartier wordt het pron. pers. gebruikt (*hom* — *heur*). Fivelingoo is een overgangsgebied (§ 172).